

## BOLALARNING MANTIQUIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA DIDAKTIK O'YINLARNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Ismoilova Sabina Erkin qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22111645>

**Annotatsiya.** Ushbu tezisda maktabgacha yoshdagi bolalarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda didaktik o'yinlardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari yoritiladi. Didaktik o'yinlarning bolaning taqqoslash, guruhlash, tahlil qilish, umumlashtirish, sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlash va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, o'yin jarayonida bolalarning faolligi, mustaqil fikrlashi va muammoli vaziyatlarga yechim topish qobiliyatini rivojlantirish masalalariga e'tibor qaratiladi. Tezisda didaktik o'yinlarni ta'lim jarayoniga maqsadli va izchil kiritish bolalarning nafaqat bilish faoliyatini, balki muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini ham rivojlantirishi asoslab beriladi.

**Kalit so'zlar:** didaktik o'yin, mantiqiy tafakkur, maktabgacha ta'lim, bolalar, bilish faoliyati, fikrlash, taqqoslash, guruhlash, tahlil, umumlashtirish, muammoli vaziyat, pedagogik texnologiya.

Maktabgacha yosh davri bolaning aqliy rivojlanishi uchun muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bola atrof-muhitni faol o'rganadi, predmet va hodisalar o'rtasidagi bog'liqliklarni anglay boshlaydi hamda o'z fikrini ifodalashga harakat qiladi. Shu sababli ta'lim jarayonida bolaning yosh xususiyatlariga mos, uni faol fikrlashga undaydigan metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday vositalardan biri didaktik o'yinlardir. Didaktik o'yin oddiy ko'ngilochar mashg'ulot emas, balki aniq ta'limiy maqsadga yo'naltirilgan pedagogik vosita sifatida qo'llanilganda samarali natija beradi.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish, bolalarning intellektual salohiyatini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilash davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu borada "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni muhim huquqiy asos bo'lib, unda maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirish, ularning ta'lim olish huquqini ta'minlash va ta'lim-tarbiya jarayonini zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etish masalalari belgilangan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son qarori bilan tasdiqlangan maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasida bolalarning intellektual, jismoniy va ma'naviy rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish ustuvor vazifa sifatida ko'rsatilgan. Mazkur huquqiy hujjatlar maktabgacha ta'limda bolaning mustaqil fikrlashi, bilish faolligi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish zarurligini belgilaydi.

Mantiqiy tafakkur bolaning predmet va hodisalarni o'zaro bog'lash, ularning o'xshash va farqli jihatlarini aniqlash, muayyan belgilariga ko'ra guruhlash, ketma-ketlikni tushunish va xulosa chiqarish qobiliyatlarida namoyon bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ushbu ko'nikmalarni shakllantirish bevosita amaliy faoliyat va o'yinlar orqali amalga oshirilsa, bola bilimni tayyor holda qabul qilmaydi, balki o'zi izlanish orqali anglaydi. Masalan, "Ortiqchasini top", "Nimani qayerga joylashtiramiz?", "Ketma-ketlikni davom ettir", "Juftini top", "Farqini aniqlang" kabi o'yinlar bolani kuzatishga, taqqoslashga va mustaqil qaror qabul qilishga undaydi.

Didaktik o'yinlarning muhim pedagogik imkoniyatlaridan biri bolani muammoli vaziyatga kiritishdir. Masalan, tarbiyachi bolaga bir nechta predmetni ko'rsatib, ularni qanday belgi asosida guruhlariga ajratish mumkinligini so'rashi mumkin. Bunda bola predmetlarning rangi, shakli, kattaligi yoki vazifasini tahlil qiladi. Bir xil topshiriqning turli usullar bilan bajarilishi esa bolada

moslashuvchan fikrlashni shakllantiradi. Shu jihatdan didaktik o'yinlar bolaning tayyor javobni yodlab olishidan ko'ra, javobga mustaqil ravishda kelishiga imkon yaratadi.

Didaktik o'yinlardan foydalanishda pedagogning roli ham muhim. Tarbiyachi o'yinni shunchaki tashkil etib qolmasdan, uning maqsadini oldindan belgilashi, topshiriqni bolaning yosh va individual imkoniyatlariga moslashtirishi hamda o'yin davomida yo'naltiruvchi savollardan foydalanishi kerak. "Nima uchun bunday deb o'ylaysan?", "Qaysi belgiga qarab ajratding?", "Boshqacha yo'l bilan ham bajarish mumkinmi?" kabi savollar bolaning fikrlash jarayonini faollashtiradi. Ayniqsa, bolaning javobini darhol to'g'ri yoki noto'g'ri deb baholash o'rniga, uni o'z fikrini asoslashga undash mantiqiy tafakkurning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Didaktik o'yinlar orqali bolalarda taqqoslash, tahlil qilish, sintez, umumlashtirish va tasniflash kabi aqliy amallar bosqichma-bosqich shakllanadi. Masalan, "Juftini top" o'yini taqqoslash va moslikni aniqlashni, "Ortiqchasini top" o'yini guruhlash va umumlashtirishni, "Hodisalar ketma-ketligi" o'yini esa mantiqiy izchillikni rivojlantiradi. Shu bilan birga, o'yin davomida bola o'z qarorini boshqalarga tushuntirishga harakat qiladi. Bu esa mantiqiy fikrlash bilan bir qatorda nutqiy faollikni ham kuchaytiradi.

Didaktik o'yinlarning yana bir afzalligi shundaki, ular bolalarda qiziqish va ichki motivatsiyani oshiradi. Oddiy mashq shaklida berilgan topshiriq bolaga murakkab tuyulishi mumkin, ammo u o'yin shaklida tashkil etilganda bola topshiriqni tabiiy ravishda bajarishga intiladi. Natijada ta'lim jarayonida bolaning faolligi oshadi, topshiriqni oxirigacha bajarishga bo'lgan intilishi kuchayadi. Raqobat elementlaridan foydalanilganda esa bolalarda diqqatni jamlash, tez va to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalari rivojlanishi mumkin. Biroq raqobat bolani ruhiy jihatdan bosim ostida qoldirmasligi, asosiy e'tibor esa o'rganish va fikrlash jarayoniga qaratilishi lozim.

Didaktik o'yinlarni samarali tashkil etish uchun ularni oddiydan murakkabga tamoyili asosida tanlash maqsadga muvofiq. Dastlab predmetlarni rang, shakl va hajmiga ko'ra ajratish kabi sodda topshiriqlar berilib, keyinchalik ketma-ketlikni aniqlash, sabab va natijani bog'lash, bir nechta belgiga asoslangan tasniflash va mustaqil xulosa chiqarishga oid topshiriqlarga o'tiladi. Bunday izchillik bolaning mavjud bilimlarini yangi vaziyatlarda qo'llash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, didaktik o'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirish uchun samarali pedagogik vositalardan biridir. Ular orqali bolalarda kuzatuvchanlik, taqqoslash, tahlil qilish, guruhlash, umumlashtirish, muammoli vaziyatni tushunish va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalari rivojlanadi. Eng muhimi, didaktik o'yinlar ta'limni bolaning tabiiy faoliyati bilan uyg'unlashtiradi. Shuning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida didaktik o'yinlardan maqsadli, tizimli va bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda foydalanish mantiqiy tafakkurni rivojlantirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

### **Adabiyotlar, References, Литературы:**

1. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge: Harvard University Press, 1978.
2. Piaget, J. The Psychology of the Child. — New York: Basic Books, 1969.
3. Elkonin, D. B. Psychology of Play. — Moscow: Pedagogika, 1978.
4. Mavlonova, R., To'rayeva, O., Holiqberdiyev, K. Pedagogika. — Toshkent: O'qituvchi, 2008.

5. Hasanboyeva, O., Tadjieva, M., Toshpo'latova, Sh. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. — Toshkent: Ilm ziyo, 2011.